

BAYRAM NAZIR

Kísérletek Kossuth Lajos Kütahjából való megszöktetésére és az Oszmán Birodalom által tett ellenintézkedések*

Annak következtében, hogy az osztrák és az orosz hadsereg leverte a magyar szabadságharcot, a magyar hazafiak vezetőjükkel, Kossuth Lajossal egyetemben 1849 augusztusában az Oszmán Birodalom területére menekültek. Szörényben¹ a törökök Kossuthot – saját szavaival élve – „barátságukat biztosító szavak sokaságával”² fogadták. Kossuthot és a többi menekültet először Vidinben helyezték el. Az itt eltöltött körülbelül két és fél hónap után Sumlába irányították őket, majd tovább Várnába. Innen a Tâir-i Bahrî gőzhajóval Gemlikbe, majd Bursa (Bursa) érintésével Kütahjába (Kütahya) érkeztek meg. A menekülteket itt is, az eddigi szálláshelyekhez hasonlóan a lehető legjobb ellátásban részesítették, tiszta és jó állapotban lévő épületekben helyezték el őket.³

Kossuth és társai Kütahjában körülbelül másfél évet tartózkodtak. Ez alatt az idő alatt védelmükkel Szülejmán Refik bej (Süleyman Refik Bey) foglalkozott, akinek a Magas Portához (Bâbiâli) küldött jelentései fontos információkat tartalmaznak Kossuth Kütahjában folyó életéről.

A menekültek az idejüket általában írással-olvasással, török és angol nyelv tanulásával töltötték. Kossuth sem télenkedett, Angliában és Franciaországban élő barátaival folyamatos levelező viszonyban volt. Mivel mind angolul, mind pedig franciául jól tudott, levelei politikai körökben igen nagy visszhangot keltettek. Ezekben általában arra hívta fel a figyelmet, hogy a magyar tragédia következtében felbomlott az európai hatalmi egyensúly.

Időnként olyan események is történtek, amelyek nyugtalanították a menekültek kis csoportját. Az első ezek közül akkor következett be, amikor 1850. július 27-én megérkezett Kütahjába Charles Frederick Henningsen.⁴ Henningsen az Angliában kiadott „*Examiner*” nevű újság munkatársa volt. Korábban „Thomson” álnéven Vidinbe jött és Kossuthtal többször találkozott.⁵ Kossuth tudta, hogy újságíró, és kifejezett érdeklődést mutatott iránta; többször beszélgetett vele mind Magyarország akkori helyzetéről, mind pedig jövőjéről. Kossuth Lord Palmerstonhoz írt és Európában nagy visszhangot keltett levelét is

* Előadásként hangzott el a Hadtörténeti Intézet és Múzeum konferenciáján.

¹ Szörény a török forrásokban „Severin” vagy „Sörin” formában használatos. A mai román alakja Turnu Severin. Eckart Ferenc: *Macaristan Tarilii*. (fordította: Ibrahim Kafesoğlu) Ankara, 1949. 278.

² Vahot Imre (Imrefi): *Die Ungarischen Flüchtlinge in der Türkei. Eine Zusammenstellung bisher unbekannter Daten zur Geschichte der Emigration von 1849. Nach dem Tagebuche eines in die Türkei geflüchteten und von dort zurückgekehrten Augenzeugen. (Aus dem Ungarischen übersetzt, mit mehreren Aktenstücken und bis auf die neueste Zeit fortgesetzt durch Vasfi.)* Leipzig, 1851. (a továbbiakban: Vahot 1831) 36.

³ Vahot 1851. 268.

⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (Oszmán Miniszterelnökségi Levéltár) (a továbbiakban: BOA), Donya Uşulü İradeler (Irattartókban rendezett rendeletek) (a továbbiakban: DUIT), 75–2/56 Sülejman Refik bej 1850. július 28-án a hadügyminisztériumba (Seraskerlik) küldött irata.

⁵ BOA, DUIT, 75–2/56; Vahot 1851. 84.

Henningsen vitte Angliába. Ugyanakkor néhányszor megfordult Magyarországon is, ahol a menekültek számára kémkedett.⁶ Sőt, azon is fáradozott, hogy Batthyány Kázmért és Kossuthot kimenekítse Vidinből; ez a próbálkozása végül is nem járt eredménnyel.⁷ Azután, hogy Henningsen Kossuthtól Vidinben elbúcsúzott, sokáig nem talált lehetőséget arra, hogy ismét találkozzon vele.

Három hónappal Kossuth Kütahjába érkezése után Henningsen is odautazott. Egy ideig Izmirben tartózkodott, majd az itteni válitól (kormányzótól) úti passzust szerzett és Kütahjába jött.⁸ Találkozott Kossuthal, akinek leveleket is átadott. A Szülejmán Refik bejell történt egyik találkozásánál megemlítette, hogy Kütahja és Karahiszár (Karahisar) között vadászni szeretne. Szülejmán Refik bej tudva azt, hogy Henningsen Kossuthal Vidinben rendszeresen találkozott, kétségekkel fogadta felbukkanását Kütahjában. Vizsgálatot folytatott arra nézve, hogy vajon milyen szándékkal érkezett Henningsen ide. Így aztán kiderült, hogy Henningsen ténylegesen komoly feladatra szánta el magát. Szülejmán Refik bej néhány emigránstól megtudta, hogy fáradozásának a célja a menekültek, mindenekelőtt Kossuth Kütahjából való megszökötése.⁹ Miután Szülejmán bej megbizonyosodott az újságíró jövetelének igazi okáról, megerősítette a menekültek védelmére tett intézkedéseit.

Azoknak a terveknek egyikét, amelyek Kossuth Kütahjából történő kimenekítését irányozták elő, a görögök akarták megvalósítani. Eszerint néhány görögöt fel akartak bérelni, hogy azok a várost lángba borítsák. A tűzvészben kialakuló pánik légkörét kihasználva akarták Kossuthot magukkal ragadni. Ez a terv a korábbihoz hasonlóan kudarcot vallott, mivel a Magas Porta idejében tudomást szerzett róla, így Szülejmán Refik bej és a kütahjai kajmakámot (helytartót) is figyelmeztethette.¹⁰ Az összes iratban, amelyet a Nagyvezíri Hivatalból (Sadaret) vagy pedig a Hadügyminisztériumból Szülejmán Refik bejnek címeztek, az a határozott igény fogalmazódik meg, hogy fordítson nagy figyelmet a menekültek, elsősorban a Kossuth kimenekítésével kapcsolatos szervezkedésekre.¹¹

Ausztria egyik titkosügynöke, aki az isztambuli követség harmadik tolmácsaként tevékenykedett,¹² Kossuth Kütahjából való elrablásán fáradozott. Ez a Jasmagy nevű ügynök Sumlában már megkísérelt egy Kossuth elleni merényletet, azonban az nem járt eredménnyel. Jasmagy sem Kossuthot, sem pedig a menekültek többi vezetőjét nem tévesztette szem elől. Szokása szerint a magyar emigránsokat mindenhová árnyékként követte. Miután a menekültek elhagyták Sumlát, Jasmagy is útnak indult Kütahja felé.¹³ A török megbízottak, amint megtudták, hogy az osztrákok ügynöke a magyarok után eredt, folyamatosan figyelemmel kísérték a működését.

Jasmagy Kütahjába 1850 szeptemberében érkezett meg.¹⁴ A Magas Porta tudta, hogy korábban Kossuth ellenes merénylet szervezésével foglalkozott, ezért figyelmeztette Szülejmán Refik bej, hogy legyen nagyon óvatos.¹⁵ Amint Jasmagy Kütahjába ért, azonnal azt

⁶ Vahot 1851. 84.

⁷ BOA, DUIT, 75-2/56.

⁸ BOA, DUIT, 75-2/56.; Refik, Ahmed: *Türkiye'de Mülteciler Meselesi*. İstanbul, 1926. (a továbbiakban: Refik) 193.

⁹ BOA, DUIT, 75-2/56.

¹⁰ BOA, Bâbiâli Evrâk Odası (a továbbiakban: BEO), Sadâret Evrâkı Mektubî Mühimme Kalemî Umum Vilâyet (a továbbiakban: A. MKT.UM) 55-91. 1267. C.13.

¹¹ Arra a tervre vonatkozóan, hogy a görögök Kossuthot meg akarták szökötetni, lásd a Nagyvezíri Hivatal által Szülejmán Refik bejnek írt figyelmeztető levelet. A. MKT.UM 55-91.

¹² BOA, DUIT, 75-2/59; Refik 1926. 196.

¹³ Vahot 1851. 270-271.

¹⁴ BAO, DUIT, 75-2/59; Vahot 1851. 171.

¹⁵ BAO, DUIT, 75-2/59, A hadügyminisztérium Gurre-i Zilka'de 1266 / 1849. szeptember 8-án keltezett hivatalos irata Sülejmán Refik bejnek.

javasolta a menekülteknek, hogy vezetőiket elhagyva fogadják el az osztrák állam által nyújtott védelmet. Az ügynök külön-külön látogatást tett Kossuthnál és Mészáros Lázár tábornoknál is. Azt akarta elérni, hogy az emigráció fent említett két vezetője ígéretet tegyen, Ausztriával szemben nem fog ellenséges tevékenységet folytatni. Ezenkívül követelte, hogy erről írásbeli kötelezettségvállalást adjanak.¹⁶ Jasmagy fáradozásai azonban eredménytelenek maradtak, mivel mind Kossuth, mind pedig Mészáros elutasító választ adott.¹⁷ Másrészt pedig a Jasmagy fellépése miatt nyugtalanodó menekültek Kossuthhoz is panasszal fordultak, aki a kialakult helyzetet felvázolta Szülejmán Refik bejnek.¹⁸ A menekültek panaszaik következtében Szülejmán Refik bej felszólította az osztrák ügynököt, hogy 30 órán belül hagyja el Kütahját.¹⁹ Ő azonban a határidő ellenére sem távozott a városból. Sőt, azt akarta kiharcolni, hogy további néhány napot tartózkodhasson Kütahjában. Mivel azonban a török tiszt sejtette, hogy milyen szándékkal kíván itt maradni, a kérelmét megtagadta. Így aztán az ügynök a város elhagyására kényszerült.²⁰ Innen Burszába ment, de néhány nap múlva ismét azt jelentették Szülejmán Refik bejnek, hogy visszatért a városba.

Egy másik személy, aki azért jött Kütahjába, hogy Kossuthot megszöktesse, egy Szentgyörgyi²¹ nevű lókereskedő volt. Miután néhány társával megérkezett, Szülejmán Refik bejjel találkozott, és arra kérte, hogy adjon neki engedélyt a Kossuthtal való találkozásra. Szülejmán Refik bej ehhez nem járult hozzá, hiszen tisztában volt Kossuth megszöktetésének tervével. Felszólította őket, hogy azonnal hagyják el a várost. Ők azonban bejelentették neki, hogy mivel nem rendelkeznek elegendő útiköltséggel, kénytelenek a városban eltölteni a telet. A török hatóságok azonban azonnal eltávolították őket. Szülejmán Refik bej saját maga fizette ki Burszáig viteldíjukat. Ezenkívül még az úti szükségletekre is adott nekik 100 kurust. Szentgyörgyinek és társainak Kütahjába jöveteléről és távoztáról a menekülteknek egyáltalán nem volt tudomása. Kossuthot is csak később informálták, aki nagyon hevesen reagált arra, hogy nem engedték Szentgyörgyit vele találkozni, sőt Szülejmán Refik bejnek is kifejezte felháborodását.²²

A menekültek nyugalmát megzavaró egyéb eseményekről is tanúskodnak a források. A város lakosságából néhányan mérgezésben elhunytak. Bár a halottak között egyetlen emigránst sem találtak, mégis félelem és pánik lett úrrá rajtuk. Az elvégzett vizsgálat során a mérgezés oka nem derült ki. Az Isztambulban lévő menekültek a kütahjai mérgezésekről szállongó hírek hatására kérelmet nyújtottak be a Magas Portánál, hogy a társaik érdekében tegyenek meg minden szükséges intézkedést. Ennek következtében a parfümököt forgalmazó üzletekben betiltották a mérgek árusítását, hogy a városban újabb mérgezéses eset ne forduljon elő.²³

A menekültek a megtett intézkedések ellenére, különösen az osztrák titkosügynöki tevékenység következtében, nem érezték magukat biztonságban. Ha néhányan elszöktek vagy ügynökök által elraboltattak volna, azzal igen nehéz helyzetbe hozták volna a Magas Portát. Másrészről valóban voltak olyan híresztelések, hogy a menekültek igenis el fognak

¹⁶ BOA, DUIT, 75–2/59; Szülejmán Refik bej 9. Zilka'de 1266 / 1849. szeptember 16-án keletkezett hivatalos igazolása (tezkere) a Nagyvezíri Hivatal számára.

¹⁷ BOA, DUIT, 75–2/59.

¹⁸ Vahot 1851. 271.

¹⁹ BOA, DUIT, 75–2/59; Refik 1926. 196.; Vahot 1851. 271. Vahot az emlékirataiban azt írja, hogy Szülejmán Refik bej Jasmagynak a távozására 24 óra határidőt adott.

²⁰ BOA, DUIT, 75–2/59.

²¹ A szerző eredetileg Ahmet Refik arab betűkkel kiadott munkájából kiindulva „Sain Görgei”-nek olvasta a nevet. Véleményem szerint inkább Szentgyörgyi lehetett a helyes névalak. (A fordító jegyzete)

²² Refik 1926. 198.

²³ BOA, DUIT, A.MKT. UM. 55–91.

szökni Kütahjából. Az igazat megvallva, Szülejmán Refik bej jelentései is ezeket a híreszteléseket igazolják. Mint fentebb érintettük, már a Vidinben és Sumlában az emigráció nyomában járó Jasmagy is megérkezett Kütahjába. Henningsen pedig vadászat álcájával szintén a város környékén kóborolt alkalomra várva, hogy Kossuthot kimenekítse onnan. Sőt, Szülejmán Refik bej jelentéseiből még azt is megtudhatjuk, hogy a Kossuth kézrekerítésén fáradozó külföldiek időről időre össze is fogtak egymással. Tulajdonképpen Kossuth az angol parlament tagjával, Orgarral folytatott találkozásán világosan feltárta szándékát, miszerint a feleségét és gyermekeit, azok taníttatása végett Angliába kívánja küldeni, később pedig maga is ugyanoda akar távozni.²⁴ A Magas Porta érzékelte, hogy a kütahjai menekültek valóban el kívánnak menni, és hogy ennek bekövetkeztét megakadályozza, kénytelen volt ellenintézkedéseket foganatosítani. A török kormány a menekülteket eredetileg is szabadon akarta engedni. Az angol, francia és amerikai követek is ugyanígy vélekedtek. A magyar emigráció szabadon engedése teljes közmegegyezésnek örvendett. Egyedül Ausztria fejtett ki a szultáni udvarra nyomást, hogy a menekültek Kütahjában maradjanak. Így aztán Isztambul a szabadon bocsátás kérdésében döntésképtelennek mutatkozott. Az említett államok eltérő kívánságaiból adódóan, hogy a Porta egy újabb konfliktust elkerüljön, a menekülteket egyelőre még nem engedte el.

A Magas Porta Oroszország és Ausztria minden nyomása ellenére sem adta ki a magyar emigránsokat. Kossuthot és társait vendégként kezelte, és ez azt mutatta Európa felé, hogy a szabadságukat szavatolja. Ez az eljárás Európában lehetőséget adott arra, hogy a közvélemény az Oszmán Birodalom javára kedvező irányba forduljon. Abban az esetben, ha a Kossuth elrablását szervező, fentiekben említett összeesküvések eredménnyel jártak volna, akkor az Oszmán Birodalom elvesztette volna a nehezen elnyert európai szimpátiát. Ezért a Magas Porta különös figyelmet fordított Kossuth biztonságára. A hadügyminisztérium Szülejmán Refik bejtől egy 1850. szeptember 8-i levelében még azt is megkérdezte, hogy a titkosügynökök részéről nyugtalanított Kossuthot és társait nem lenne-e jobb Burszába továbbszállítani.²⁵ A Nagyvezíri Hivatal úgy látta, hogy elsősorban az osztrák titkosügynökök állandó kütahjai jelenléte teszi lehetetlenné a menekültek védelmét. Más fontos oka is volt annak, hogy az emigránsokat Burszába tovább akarták szállítani: a téli évszak Kütahjában nagyon keménynek bizonyult. A menekülteknek a szokatlan éghajlat sok nehézséget jelentett. Ezzel szemben Bursza időjárása Kütahjáéhoz képest sokkal enyhébb. Szülejmán Refik bej akkor, amikor a magyarokat Kütahjába szállította, körülbelül egy hónapot Burszában is eltöltött. Ebből következően megbízható információval rendelkezett arról, hogy ez a város nem alkalmas az érkezők elszállásolására.²⁶ Így nem is osztotta a Nagyvezíri Hivatal véleményét az átköltöztetés ügyében, annál is inkább, mivel Kossuth és társai védelmében keresztül tudta vinni, hogy a Kütahjába érkező Jasmagyot és a többi ügynököt is figyelmeztetést követően azonnal eltávolítsák.²⁷

Mint láttuk, Kossuth a hazájától távol kerülve is fontos személyiség maradt. Azok a tervek, amelyek az elrablását, elszöktetését célozták, ezt igazolják. Ismert azonban, hogy a magyar emigráció vezére nem érezte magát igazán jól Kütahjában. Ennek ellenére a törökök kénytelenek voltak értékes vendégüket mindentől óvni, s ezt a feladatot eredményesen teljesítették. Ez az eredményesség rövidesen az Oszmán Birodalom presztízsének növelését is jelentette.

Fordította: Papp Sándor

²⁴ Refik 1926. 197.

²⁵ BOA, BEO. Sadâret Amedî (A.AMD, Dosya Nr.: 21. Sıra Nr.: 30, 1266. 12. 04.)

²⁶ BOA, BEO, A.AMD, 21–30.; BOA, DUIT, 75–2/59.

²⁷ BOA, DUIT, 75–2/59.